

ČLANEK.

Primerjalna analiza z bibliografskega vidika (II. del)

Lidija Wagner, Narodna in univerzitetna knjižnica,
Ljubljana

UDK 015 (497.12):002:659.2

Povzetek

Besedilo obravnava bibliografski opis članka oziroma prispevka. Opira se predvsem na Slovensko bibliografijo, njene kriterije in način popisovanja. Definicija bibliografije je iztočnica za primerjavo med Slovensko bibliografijo ter drugimi nacionalnimi in strokovnimi bibliografijami. Podane so sugestije za kooperativno obdelavo člankov med NUK in nosilci znanstveno-tehničnih informacij, ter z domoznanskimi zbirkami.

Prispevek je bil predstavljen kot specialistična naloga pred Komisijo za priznavanje kvalifikacij v knjižničarski stroki.

Ključne besede: članki (bibliografska obdelava/elementi opisa/Slovenska bibliografija/nacionalne bibliografije)

UDC 015(497.12) : 002 : 659.2

Summary

The text deals with the bibliographic description of an article. It rests mainly on the Slovenian Bibliography, its criteria, and description mode. The comparison between the Slovenian Bibliography and other national and special ones is derived from the definition of bibliography. Suggestions for cooperative processing of articles among NUL, information services and neighbourhood research collections are offered.

2.2.3. Vsebinska obdelava članka za SB

Po Unescovih smernicah za izdelavo nacionalnih tekočih bibliografij je treba opisano gradivo tudi vsebinsko obdelati. Za vsebinsko obdelavo se mora uporabiti kak mednarodno priznan sistem. Pri nas se je v glavnem uveljavil sistem univerzalne decimalne klasifikacije (UDK), katerega prednost je predvsem to, da ne postavlja jezikovnih pregrad, saj so vsa znanja razvrščena v številčne skupine. Poznavalcu tega desetiškega sistema je takoj jasno, o čem dokument govori. Tak sistem je manj uporaben za tiste centre, ki zbirajo in opisujejo zgolj gradivo z enega samega strokovnega področja. V takih primerih bi morali uporabljati zelo razvejane vrstilce, ki pa v večini primerov ne bi mogli zaobjeti natančne vsebine dokumenta. UDK klasifikacija je praktična predvsem za knjižnice, ki zbirajo gradivo z vseh področij znanja in so vključene v mednarodno izmenjavo gradiva ali informacij. Za nepoznavalce je tak sistem preveč zapleten in nenaraven.

Strokovne bibliografije, predvsem INDOK centri, ki obdelujejo članke z določenih strokovnih področij, uporabljajo za vsebinsko obdelavo v glavnem deskriptorje. Prednost takega sistema je boljša in bolj poglobljena vsebinska analiza dokumenta ter uporaba besed, ki so za uporabnika bolj naravne, vendar ima tak sistem tudi svoje slabe strani. Pri iskanju informacij je nujno poznavanje jezika, v katerem so deskriptorji pisani, včasih je treba imeti kar veliko iznajdljivosti, da uganemo kombinacijo besed. Tako obdelani dokumenti bi nujno morali imeti kontrolirane geslovnike, ki bi bili uporabnikom dostopni. Deskriptorski sistem mora biti nepretrgoma pod kontrolo, potrebno je usklajevati izraze in fraze. V praksi se je izkazalo, da je ravno vsebinska analiza najbolj subjektivna, saj celo en in isti človek vsebinsko enako ne obdela istega ali podobnega dokumenta v nekem časovnem zamiku.

Tabela 4- Pregled vsebinske obdelave

sistem vsebinske obdelave	SB	HB	JB	BMI
UDK	+	-	+	-
druge vrste klasifikacije	-	+	-	-
gesla ali deskriptorji	-	+	+	+
abstrakt	-	-	-	-

Tabela velja za tiskane bibliografije. SB uporablja UDK sistem in v novejšem času tudi predmetne oznake v obliki ključnih besed. Prehajamo v fazo kontroliranih gesel, ki jih moramo usklajevati z ostalim obdelanim gradivom. Naš cilj je izdelati normativno datoteko gesel tako za knjižno

gradivo kot tudi za članek. Datoteka bi morala biti sestavni del vzajemnega kataloga kot njegov kontroliran podsistem.

Bibliografija Jugoslavije je uporabljala za klasifikacijo prav tako UDK sistem in sistem gesel, iz katerih je nastajalo v tiskani obliki predmetno kazalo.

Hrvatska bibliografija v tiskani obliki ne uporablja UDK sistema, ampak ima le predmetno kazalo, ki vsebuje imena oseb, narodov, držav, zemljepisna imena ter gesla za osnovno temo, o kateri članek govori (glej primer 32).

Primer 32

Slavonija
šolstvo
šolstvo, zgodovina
zaposlovanje

Biomedicina Jugoslavica uporablja mednarodni sistem indeksiranja MED-LARS. V začetku, ko je še izhajala le kot Biomedicina Slovenica, so bili deskriptorji v slovenščini, nato je pokrivala celoten prostor bivše Jugoslavije. Jezikovne ovire so premostili z uporabo angleščine (glej primer 33)

Primer 33

22767 CC

Vrbič V, Homan D, Završnik B.

Stanje oralnega zdravja in potreb po zdravljenju pri prebivalstvih SR Sloveniji. (The state of oral health and the assessment of the treatment needs in the population of SR Slovenia.)

Zdrav Vars 1989; 28 (4,5): 89-96 (4 ref)

DENTAL HEALTH SURVEYS / DENTAL CARIES + epidemiology + diagnosis / PERIODONTAL DISEASES + epidemiology + diagnosis

Nobena bibliografija ne vsebuje izvlečkov, ki so za uporabnika sicer zelo dragocen vir informacij.

2.2.4. Ureditev člankov v SB

Običajno so bibliografije urejene po enem od treh osnovnih principov:

- abecedna razdelitev
- vsebinska razdelitev
- kronološka razdelitev

Po Unescovih smernicah za izdelavo tekočih nacionalnih bibliografij naj bi bile le-te urejene po vsebinskem ključu. Nacionalne bibliografije doslej večinoma niso imele predmetnih kazal, če pa že, potem so bila ta kazala v

nacionalnih jezikih. Za mednarodno izmenjavo informacij in univerzalno bibliografsko kontrolo je vsebinska ureditev bolj uporabna. Vsebinske skupine naj ne bi bile preveč razdrobljene, pa tudi ne preobširne. Ravno pri določanju teh skupin nosi bibliograf veliko odgovornost za pravilno odločitev.

Tabela 5 - Pregled ureditve bibliografij

ureditev	SB	HB	JB	BMI
abecedna	-	-	-	-
vsebinska	+	+	+	-

Slovenska bibliografija člankov je imela že od vsega začetka svojega izhajanja vsebinsko ureditev. Vsebinski sklopi so bili oblikovani po UDK skupinah, znotraj katerih so članki razvrščeni po abecedi. Na prvi pogled je taka ureditev preprosta in logična, vendar se je pri interdisciplinarnih člankih težko odločiti, v katero strokovno skupino bomo članke uvrstili. Tudi samo abecediranje znotraj vsebinskih sklopov je včasih povzročalo težave, še posebej v primerih, ko se je avtor podpisal s kratico, ki je vsebovala še dodatne znake (pike, črtice, oklepaje, itd.), pa kratice nismo mogli razrešiti. Izdelali smo interna pravila za abecediranje, ki so veljala tako za abecedno imenske kartoteke, kot tudi za abecedno uvrščanje člankov v skupine UDK in za abecednoimenska kazala. Ta pravila niso bila žal nikoli objavljena. Ni moj namen, da jih tu predstavim, rada bi le opozorila tako sestavljalce kot tudi uporabnike bibliografij na določene posebnosti. Pri računalniško podprti obdelavi člankov je logika abecediranja drugačna, kar je razvidno iz tiskanih bibliografij, ki so rezultat take obdelave.

Hrvatska bibliografija je prav tako urejena po vsebini. Vsebinske skupine niso oblikovane po UDK, temveč po pruskem sistemu, znotraj teh sklopov pa je gradivo razvrščeno po abecednem redu.

Bibliografija Jugoslavije je bila zaradi svoje obsežnosti razdeljena na tri serije, ki so v bistvu trije veliki vsebinski sklopi. Serija A vsebuje članke iz družbenih ved, Serija B iz naravoslovnih in tehničnih ved ter medicine, Serija C pa članke s področja umetnosti, filologije in književnosti. Če bi hoteli prikazati, katere UDK skupine pokrivajo posamezne serije, potem pokriva Serija A skupine: 0, 1, 2, 3 in 9, Serija B: skupini 5 in 6, Serija C: 7, 8. V posameznih serijah so članki razdeljeni v vsebinske skupine po sistemu UDK, znotraj skupin pa velja abeceda avtorjev oziroma značnic.

Glede principa urejenosti sta si JBI in SB bibliografiji zelo podobni.

Biomedicina Jugoslavica je primer povsem neurejene bibliografije. Popisi si sledijo brez reda. Tudi samo gradivo ni ločeno, ampak so članki, monografije

in atlasih med seboj poljubno pomešani. Bibliografija nima niti abecednega reda. Bibliografske enote si sledijo preprosto po kronološkem zaporedju obdelave. Vsaka enota ima oznako tipa dokumenta in matično številko. Na prvi pogled bi človek pomislil, da se v taki bibliografiji ne more hitro najti željene informacije, vendar pa rešujeta njeno uporabnost imensko in predmetno kazalo, ki je sestavljeno po sistemu permutiranih fraznih gesel.

2.2.5 Publiciranje SB in dostopnost informacij

Po Unescovih smernicah za izdelavo tekočih nacionalnih bibliografij mora biti tekoča nacionalna bibliografija ažurna in dostopna vsaj v kataložni obliki. Če se ustanova odloči za objavljanje, mora biti periodičnost objavljanja vsaj tromesečna. Glede prednostnega reda so članki po načelih IFLA za univerzalno bibliografsko kontrolo šele na tretjem mestu glede prioritete gradiva, ki ga mora ustanova zajeti v tekoče nacionalne bibliografije.

Tabela 6 - Pregled prioriteten stopenj gradiva za tekoče nacionalne bibliografije

I. stopnja prioritete (minimalni izbor)

- monografske publikacije (knjige, brošure)
- serijske publikacije (novi naslovi ali ob spremembi naslova)
- uradne publikacije

II. stopnja prioritete (srednji izbor)

- muzikalije
- kartografsko gradivo
- standardi
- patenti
- disertacije (objavljene in neobjavljene)
- zborniki s posvetovanj
- znanstvenoraziskovalna dela (poročila, referati)

III. stopnja prioritete (maksimalni izbor)

- članki iz serijskih publikacij
- zvočne kasete
- gramofonske plošče
- video
- umetniške reprodukcije

- plakati
- tovarniški tiski (drobni tisk)
- filmi
- izdaje za slepe
- diapozitivi in avdiovizualni material
- strojnočitljivi mediji
- eksternika

Te stopnje so bile sprejete v Manili 1980. leta na bibliografski sekciji IFLA. Že v preteklosti je prišlo do sprememb kriterijev glede izbora prioritetnega gradiva, saj je bil prvotno članek uvrščen znatno višje na prednostni lestvici. Verjetno se bo ta makrostruktura prioritet še spreminjala, gotovo se bodo na prednostnih mestih znašli tudi drugi mediji, kot so na primer CD gradiva, saj so to najboljše nosilci informacij.

Slovenska bibliografija člankov je začela izhajati v tiskani obliki takoj po drugi svetovni vojni. Članki iz predvojnega obdobja so dostopni le v kataložni obliki, nekaj predvojnega gradiva pa je vključenega v že objavljenih bibliografijah, ki jih je izdajal Leksikografski zavod v Zagrebu. Te bibliografije so izhajale zelo počasi in so pokrivale posamezna strokovna področja. SB člankov za leta 1945-1950 je izšla v samostojni publikaciji, nato pa je izhajala v letnih kumulacijah skupaj z ostalim popisanim gradivom. Zaradi naraščanja števila člankov za posamezna leta, pomanjkanja kadrov ter objektivnih in subjektivnih težav s tiskom in financiranjem, smo bibliografijo za leto 1977 razdelili na dva dela. V prvem delu je popis serijskih publikacij, knjig in ostalega neknjižnega gradiva, v drugem delu pa popis člankov. Zadnja tiskana bibliografija člankov je izšla leta 1989 za leti 1978/79, se pravi z desetletno zamudo glede na datum objave popisanih člankov. Iz preglednice je razvidno naraščanje gradiva, zamuda pri natisu in kadrovska zasedba.

Tabela 7 - Pregled izdaj SB člankov za posamezna leta, število člankov za posamezna leta in število bibliografov za posamezna leta

SB za leto	leto izida	število člankov v SB	število bibliografov
1945-50	1963	13.656	2
1951	1953	5.122	2
1952	1954	6.996	2
1953	1956	5.884	2
1954	1957	6.421	2
1955	1958	6.268	2

1956	1960	6.818	2
1957	1961	7.860	2
1958	1963	7.225	2
1959	1963	6.647	2
1960	1964	6.722	2
1961	1965	7.452	2
1962	1966	6.227	2
1963	1966	6.724	2
1964	1968	6.437	2
1965	1969	6.024	2
1966	1970	6.575	2
1967	1971	6.856	2
1968	1972	7.229	2
1969	1974	8.691	2
1970	1974	8.430	2
1971	1975	8.257	2
1972	1976	9.204	2
1973	1981	9.352	2
1974	1979	9.698	2
1975	1981	10.316	3
1976	1983	10.473	3
1977	1985	16.349	3
1978-79	1989	36.249	4

Število člankov se nanaša le na oštevilčene objavljene bibliografske enote v bibliografiji.

Diagram 3 - Grafični prikaz naraščanja člankov v letnih bibliografijah od leta 1945 do 1978/79 ter števila bibliografov

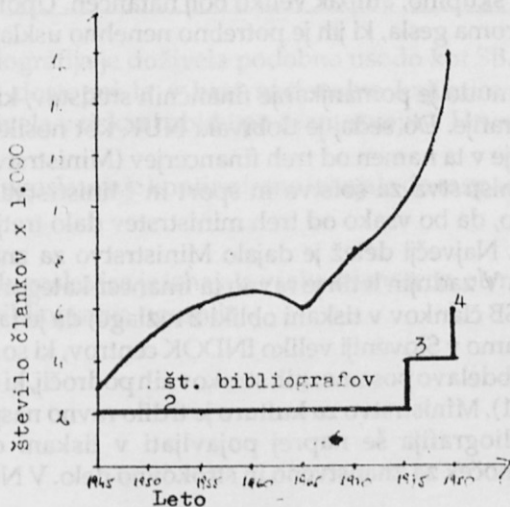
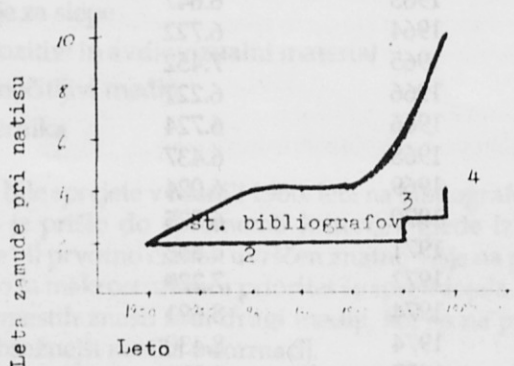

Diagram 4 - Grafični prikaz naraščanja letnih zamud pri natisu bibliografije člankov ter števila bibliografov od leta 1945-1978/79

Glavni vzrok za tako velike zamude pri objavljanju bibliografije je naraščanje gradiva in premajhno število bibliografov. Za ilustracijo naj, omenim, da je Skupnost jugoslovanskih nacionalnih knjižnic sprejela seznam povprečnih norm dela v nacionalnih knjižnicah. Po teh normah traja obdelava članka eno uro, kar bi pomenilo okoli 2.000 člankov letno na delavca ob predpostavki, da dela v povprečju enajst mesecev na leto. Iz tabele in diagrama je razvidno, da pri nas en bibliograf letno obdela vsaj 1.000 člankov več, kot je normativ. V zadnjih letih je obdelal en bibliograf povprečno 4.000 člankov na leto. Ko so se bibliografije izdelovale še na tradicionalen način, je taka obdelava terjala veliko zamudnih opravil pri pripravi za natis, izdelavi kazal in pri tiskarskih korekturah. Odkar poteka računalniško podprta obdelava, sta potrebni le še redakcija in ena korektura, veliko več časa pa se porabi za vsebinsko obdelavo, saj poleg UDK vrstilca, ki sedaj ni več samo okvirno določen vrstilec za skupino, ampak veliko bolj natančen. Uporabljamo tudi ključne besede oziroma gesla, ki jih je potrebno nenehno usklajevati.

Drugi vzrok za zamudo je pomanjkanje finančnih sredstev, ki so potrebna za tiskanje bibliografije. Do sedaj je dobivala NUK kot nosilec nacionalne bibliografije dotacije v ta namen od treh financerjev (Ministrstva za znanost in tehnologijo, Ministrstva za šolstvo in šport in Ministrstva za kulturo). Dogovorjeno je bilo, da bo vsako od treh ministrstev dalo tretjino, v praksi pa je bilo drugače. Največji delež je dajalo Ministrstvo za znanost in tehnologijo (prej RSS). V zadnjih letih je ravno ta financer kategorično nastopil proti financiranju SB člankov v tiskani obliki z razlago, da je ta bibliografija nepotrebna, saj imamo v Sloveniji veliko INDOK centrov, ki so zadolženi za dokumentacijsko obdelavo posameznih strokovnih področij, ki se prekrivajo s SB (glej Diagram 1). Ministrstvo za kulturo je trdilo ravno nasprotno, da se mora namreč bibliografija še naprej pojavljati v tiskani obliki, saj je prepotrebni pripomoček za znanstveno in strokovno delo. V NUK-u smo se

odločili, da ne bomo tiskali bibliografije člankov toliko časa, dokler ne bomo dobili dovolj sredstev za kadrovske okrepitve in za stroške tiskanja. Izvedli smo tudi anketo o potrebnosti bibliografije člankov. Pozitivno so v glavnem odgovorile splošnoizobraževalne knjižnice, vendar s pripombo, da potrebujejo ažurno bibliografijo.

Prednosti tiskane bibliografije so predvsem v večji dostopnosti, hkrati pa predstavlja taka bibliografija trajen dokument o ustvarjalnosti naroda. Slaba stran tiskane oblike je predvsem neažurno izhajanje, pri čemer posamezna bibliografija pokriva le določeno obdobje, napake ostanejo trajne.

Podatki so dostopni v kataložni obliki v NUK, v tiskani obliki do leta 1990 pa v Bibliografiji Jugoslavije, ki je pokrivala okoli 70 % slovenskega revialnega tiska oziroma člankov v njem (glej poglavje izbora in diagram 1).

V letu 1989 je poskusno stekla računalniško podprta on-line obdelava člankov za vzajemni katalog, kar je povečalo dostopnost informacij. Članki od leta 1991 dalje naj bi bili praviloma obdelani računalniško in tako dostopni v vzajemnem katalogu. Žal zaradi pomanjkanja kadrov ne moremo doseči ažurne obdelave. Število člankov se večja, računalniška obdelava je bolj zahtevna, bibliografov je premalo, pa tudi računalniška opremljenost ni zadostna.

Tabela 8 - Pregled izdajanj bibliografij člankov v tiskani obliki in periodičnost izhajanja

pogostnost izhajanja	SB	HB	JB	BMI
mesečno	-	+	+	-
tromesečno	-	-	-	+
letno	+	-	-	-

Hrvaška bibliografija je doživela podobno usodo kot SB. Od leta 1983 dalje so bili članki dostopni le v bazi nacionalne knjižnice v Zagrebu. HB je ponovno zaživela v tiskani obliki po osamosvojitvi Hrvaške.

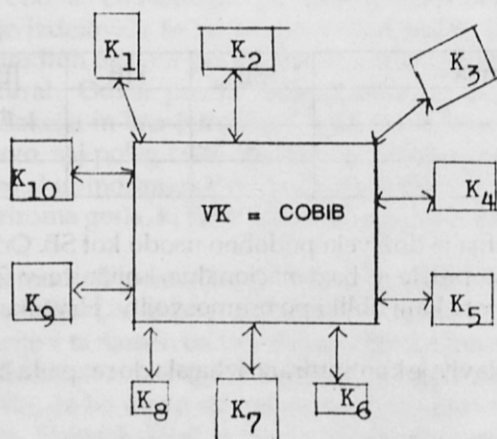
Bibliografija Jugoslavije je kontinuirano izhajala do razpada Jugoslavije (junij 1991).

Biomedicina Jugoslavica je izhajala vsake tri mesece, ob razpadu Jugoslavije pa je tudi ta bibliografija ugasnila.

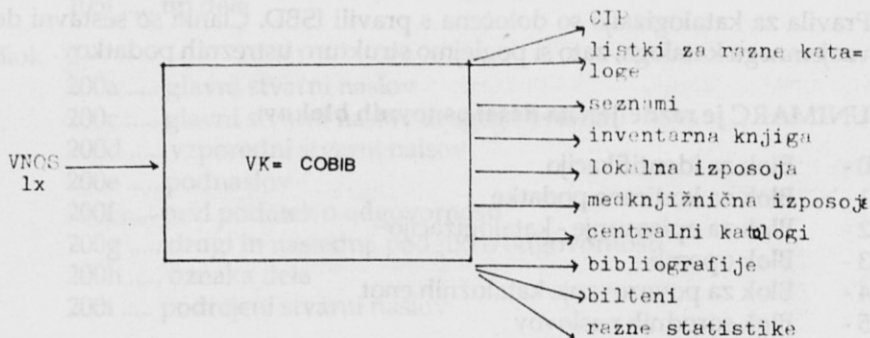
3. Vzajemni katalog (VK)

Vzajemni katalog predstavlja kooperativno on-line računalniško podprto obdelavo. Prednost takega sistema je v racionalizaciji obdelave, saj se vsak dokument obdela le enkrat in kot tak postane dostopen vsem aktivnim in pasivnim udeležencem sistema. Aktivni sodelavci imajo določene pravice in dolžnosti glede same obdelave podatkov za VK. Vsak podatek iz skupne baze lahko uporabijo bodisi za ustvarjanje svoje lastne lokalne baze ali pa za informacijsko delo. Če podatek prevzamejo, ga lahko priredijo svojim potrebam, dodajo lokalne in lokacijske podatke in tako tvorijo oziroma dopolnjujejo lokalni katalog. Na vzajemnem nivoju ostane podatek nespremenjen, to je tak kot ga je vnesel prvi obdelovalec. Poleg njega samega lahko spreminja zapis le še posebej pooblaščen oseb, ki ima funkcijo nadrejenega redaktorja. To vlogo so sprva imeli samo pooblaščen "redaktorji" v NUK in v JBI. Po razpadu Jugoslavije pa so bili imenovani "redaktorji" iz posameznih slovenskih knjižnic, še vedno pa so glavni "nadredaktorji" (funkcija LOCK 2) v NUK.

Grafični prikaz 1 - Delovanje VK

Grafični prikaz 2 - Vnos podatkov in možne izhodne oblike (output)

Iz grafičnega prikaza je razvidno, kaj vse lahko dobimo z enkratnim vnosom oziroma enkratno obdelavo dokumenta prek VK, ki se v sistemu SZTI ATLAS imenuje COBIB baza (kooperativna bibliografska baza). Oba sistema, tako sistem vzajemnega kataloga kot sistem ATLAS - vzdržuje programsko in strojno IZUM (Inštitut informacijskih znanosti Univerze v Mariboru).

VK so na začetku kreirale predvsem nacionalne knjižnice v Jugoslaviji skupaj z nekaterimi visokošolskimi in specialnimi knjižnicami ter Jugoslovanski bibliografski inštitut. V letu 1991 pa so se vključile tudi večje (osrednje) splošnoizobraževalne knjižnice iz Slovenije.

Za delovanje takega on-line sistema smo se morali dogovoriti o enotnem strojno čitljivem formatu za prenos podatkov, ki mora imeti tri glavne komponente:

- pravila za organiziranje podatkov za prenos
- kode oziroma oznake za identifikacijo različnih elementov (primer: avtor, naslov...)
- pravila za opis različnih elementov, ki so kar pravila za katalogizacijo (ISBD/CP)

Pravila za prenos bibliografskih podatkov uporabljajo ISO standard 2709. Standard je mednarodno priznan za izmenjavo na magnetnih trakovih in za formatiranje bibliografskih podatkov on-line.

Za identifikacijo elementov smo prevzeli MARC oziroma UNIMARC format (Universal Machine Readable Cataloging) kot univerzalni format za izmenjavo bibliografskih informacij.

Pravila za katalogizacijo so določena s pravili ISBD. Članki so sestavni del vzajemnega kataloga, zato si pogledimo strukturo ustreznih podatkov.

UNIMARC je razdeljen na deset osnovnih blokov:

- 0 - Blok za identifikacijo
- 1 - Blok za kodirane podatke
- 2 - Blok za opisovanje - katalogizacijo
- 3 - Blok opomb
- 4 - Blok za povezovanje kataložnih enot
- 5 - Blok sorodnih naslovov
- 6 - Blok vsebinske analize
- 7 - Blok podatkov o odgovornosti
- 8 - Blok mednarodne uporabe
- 9 - Blok nacionalne uporabe

Posamezni bloki se delijo na polja s številčnimi oznakami in podpolja, ki imajo črkovne oznake. Za obdelavo članka pridejo v poštev naslednja polja s podpolji:

Blok 0--

- 001a stanje stavka
- 001b vrsta stavka
- 001c tip dokumenta
- 001d hierarhični odnos - bibliografski nivo
- 011a ISSN matične serijske publikacije

Blok 1--

- 100a datum prvega vnosa
- 100b oznaka leta izida
- 100c leto objave 1
- 100d leto objave 2
- 100e koda namembnosti
- 100g koda za modificirani stavek
- 100h jezik centra za katalogizacijo
- 100i koda za transliteracijo
- 100l abeceda / pisava stvarnega naslova
- 101a jezik teksta
- 101b jezik posrednega teksta
- 101c jezik originalnega teksta
- 101d jezik povzetka

101g jezik glavnega stvarnega naslova

101i jezik spremnega gradiva

105a koda za ilustracije

105i tip dela

Blok 2--

200a glavni stvarni naslov

200c glavni stvarni naslov drugega avtorja

200d vzporedni stvarni naslov

200e podnaslov

200f prvi podatek o odgovornosti

200g drugi in naslednji podatki o odgovornosti

200h oznaka dela

200i podrejeni stvarni naslov

215a materialni opis - mesto članka brez matične publikacije

Blok 3--

300a opombe

320a opombe o literaturi, povzetkih

327a opombe o vsebini

330a besedilo abstrakta

330z jezik besedila abstrakta

Blok 4--

4641 polje za povezovanje z matično publikacijo, ki nima ISSN številke

Blok 5--

532a razširjeni naslov

540a dodatni naslov, ki ga oblikuje katalogizator

541a prevedeni naslov, ki ga oblikuje katalogizator

541e prevedeni podnaslov

541z jezik prevoda

Blok 6--

600 lastno ime kot predmetna oznaka

601 korporativno ime kot predmetna oznaka

602 rodbinsko ime kot predmetna oznaka

604 ime avtorja in stvarni naslov kot predmetna oznaka

605 stvarni naslov kot predmetna oznaka

606 tema članka kot predmetna oznaka

607 zemljepisno ime kot predmetna oznaka

608 časovna predmetna oznaka

609 formalna predmetna oznaka

- 610a prosto oblikovane predmetne oznake
- 627a gesla
- 670 PRECIS
- 675a univerzalna decimalna klasifikacija (UDK)
- 675b UDK vrstilec za uvrščanje v vsebinske grupe
- 676 Deweyeva decimalna klasifikacija (DDK)
- 680 Klasifikacija Kongresne knjižnice
- 686 ostale klasifikacije

Blok 7--

- 700a priimek (primarna odgovornost = značnica)
- 700b ime (primarna odgovornost = del značnice)
- 700c osebne oznake za poklic, naziv, itd.
- 700d rimske številke, ki so sestavni del imen
- 700e kraj zaposlitve
- 700f datumi
- 7004 koda za varstvo avtorstva
- 7008 šifra fakultete
- 7009 šifra VTO

- 701a priimek (alternativna odgovornost = soavtor)
- 701b ime (alternativna odgovornost = soavtor)
- 701c osebne oznake za poklic, naziv, itd.
- 701d rimske številke, ki so sestavni del imen
- 701e kraj zaposlitve
- 701f datumi
- 7014 koda za vrsto avtorstva
- 7016 povezovalno podpolje za različne oblike alternativne odgovornosti
- 7018 šifra fakultete
- 7019 šifra VTO

- 702a priimek (sekundarna odgovornost)
- 702b ime (sekundarna odgovornost)
- 702c osebne oznake za poklic, naziv, itd.
- 702d rimske številke, ki so sestavni del imen
- 702e kraj zaposlitve
- 702f datumi
- 7024 koda za vrsto avtorstva
- 7026 povezovalno podpolje za različne oblike alternativne odgovornosti
- 7028 šifra fakultete
- 7029 šifra VTO

711 in 712 z vsemi podpolji (abedfgh46) navadno ne uporabljamo, podobno velja za polji 911 in 912.

Blok 9--

900a priimek (primarna odgovornost), različna oblika (psevdonim, dvojni priimki, kratice)

900b ime (primarna odgovornost), različna oblika

901a priimek, različna oblika (sekundarna odgovornost)

901b ime, različna oblika

902a priimek, različna oblika (sekundarna odgovornost)

902b ime, različna oblika

9026 povezovalno podpolje

960abccdfxyzw6 - 969axyzw6

992b osebne kode obdelovalcev, ustanove (namenjeno za statistike, biltene, bibliografije, itd.)

Podrobna razlaga blokov, polj in podpolj je razvidna iz Priročnika UNIMARC, ki ga je izdal NUK leta 1989.

Za vzajemni katalog smo za običajni opis članka predlagali naslednja polja s podpolji kot delovni direktorij (ob predpostavki, da je možno po potrebi vedno dodati posamezna polja oziroma podpolja):

Tabela 9 - Običajni opis za članek: polja in podpolja UNIMARC strukture

001abcd	011a	100ch	101ac	105a	200aefg	215a	300a	320a
327a	330az	4641	610a	675ab	700ab4	701ab4	702ab4	992b

Prvotno je bilo dogovorjeno, da je edino povezovalno polje med člankom in matično publikacijo polje 4641, ki je kar matična številka zapisa vira v vzajemnem katalogu. Po strukturi zapisa je članek vedno v hierarhičnem odnosu z matično publikacijo. Negativna stran takega načina obdelave je v nesamostojnosti baze člankov, pozitivna stran pa je poenoteno izpisovanje naslova serijske publikacije ali monografske publikacije - vira, za katerega vemo, da je bil večkrat napačno oblikovan ali poenostavljen. V COBIB bazi je oblikovana kontrolirana zbirka serijskih publikacij, ki se hkrati vključujejo v mednarodni sistem ISDS (International Serials Data System). Kontrola obeh sistemov poteka prek ISSN (International Standard Serial Number) številke, zato smo se odločili, da je bolje povezovati članek z matično serijsko publikacijo kar prek ISSN številke. Pri članku je to polje 011a, pri serijski publikaciji pa je 011e. Obe polji sta iskalni v vzajemnem katalogu.

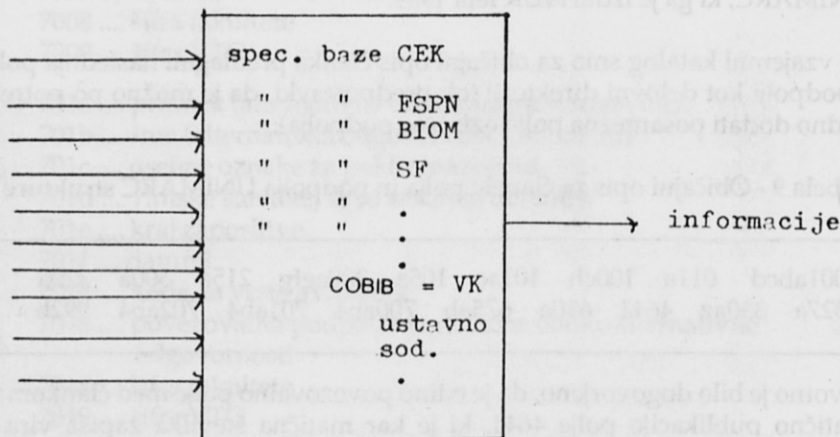
Tu je tudi bistvena razlika med opisom članka v INDOK centrih, kjer ne poznajo hierarhije. Članek je obdelan neodvisno od obdelave matične publikacije, povezava z matično publikacijo ni kontrolirana.

4. ATLASS

ATLASS je programski paket za potrebe SZTI, predvsem za iskanje po bazah podatkov. Deluje prek informacijskega servisa IZUM-a. Bistvena razlika od vzajemnega kataloga je off-line delovanje. Vsaka institucija neodvisno obdeluje svoje gradivo po različnih programih in strukturah, nato pa v določenih časovnih obdobjih paketno pošilja ažurirane podatke za ATLASS, ki so ga v glavnem oblikovali INDOK centri s svojimi specializiranimi bazami. Del tega sistema je tudi vzajemni katalog, ki ga kot nacionalno kataložno bibliografsko bazo imenujemo COBIB.

Prednosti tega sistema so v **dostopnosti informacij**, vendar ATLASS še ne omogoča prevzemanja podatkov in njihovega procesiranja za lastne potrebe, kot je to možno v samem vzajemnem katalogu za aktivne udeležence.

Grafični prikaz 3 - Prikaz delovanja ATLASS

Iz poglavja o zbiranju in izboru člankov za SB, iz tabele št.1 in iz diagrama št.1 je razvidno, da naletimo na iste članke tako v posameznih specializiranih bazah, ki jih izdelujejo INDOK centri, in v vzajemnem katalogu. Dogaja se celo, da vsebinsko interdisciplinaren članek obdelata dva ali več INDOK centrov, hkrati pa je tudi predmet COBIB baze. V vzajemnem katalogu je rešen problem podvojene obdelave z možnostjo prevzemanja podatkov, kar je tudi za to gradivo racionalizacija.

5. Zaključek

Iz analize je razvidno, da je kriterij selekcije člankov za SB širši kot za ostale bibliografije, kar je v skladu s funkcijo, ki jo ima kot nacionalna bibliografija. Temeljna naloga nacionalne bibliografije namreč ni samo, da prikaže članke

z vidika znanstvenih in tehničnih informacij, ampak tudi z vidika tvornosti naroda. V primeru, da je ta narod številčno majhen, pa je vključitev člankov v nacionalno bibliografijo toliko bolj upravičena, saj so tedaj kriteriji za predstavitev posameznega naroda drugačni. V svetu smo v glavnem prisotni z našo kulturo, umetnostjo in zgodovino, posamezna strokovna področja pa predstavljajo le del svetovnega mozaika. Članki s posameznih strokovnih področij se morajo vključevati tako v nacionalno bibliografijo kot tudi v mednarodno izmenjavo znanstvenih in tehničnih informacij, ne predstavljajo pa edine specifike nacionalne produkcije, ampak so le del narodove predstavitve.

Opis članka sledi smernicam UNESCO za izdelavo tekočih nacionalnih bibliografij, saj uporabljamo standard ISBD(CP). Standard je žal manj primeren za uporabnike, ker je izpisovanje ISSN številke kot del povezovalnega elementa za identifikacijo vira (naslova serijske publikacije) moteče. Z vidika mednarodne izmenjave pa je za nacionalno bibliografijo tam izpis **obvezen**. Vrstni red številčnih podatkov za vir je prav tako neprijeten, saj bi bilo bolj logično zaporedje podatkov od širših k ožjim (letnik, letnica, številka, strani), vendar moramo upoštevati standard in tudi v tem primeru ne more priti do dileme, kaj posamezen številčni podatek pomeni, saj je vrstni red podatkov predpisan.

Za vsebinsko obdelavo uporabljamo mednarodni sistem UDK, ki je za nacionalne bibliografije kar primeren, posebno še z vidika univerzalne bibliografske kontrole. Manj primeren pa je za uporabnika, ki navadno tega sistema ne pozna. Odkar poteka računalniško podprta obdelava članka, smo za vsebinsko obdelavo začeli uporabljati tudi ključne besede (gesla), ki izvirajo predvsem iz naravnega jezika in ustaljenih besednih kombinacij. Tako tudi v tem delu sledimo Unescovim smernicam.

Pri publiciranju ne sledimo Unescovim smernicam v celoti, ker ne tiskamo več bibliografije člankov. Vzorci, ki so nas privedli do take odločitve, so podani v poglavju o publiciranju SB in dostopnosti informacij. V kataložni obliki so članki dostopni v NUK, novejše gradivo pa tudi on-line prek vzajemnega kataloga oziroma COBIB baze.

Pri tradicionalni obdelavi je bil članek samostojen korpus. Odkar pa je obdelava računalniško podprta in se za strukturo podatkov uporabljajo UNIMARC ter vsa pravila, ki so povezana z VK, pa je opis članka podrejen opisu vira, to je opisu serijske ali monografske publikacije. Tako je članek vedno v hierarhičnem odnosu in ni možna samostojna obdelava oziroma neodvisen vnos podatkov za članek brez predhodnega vnosa nadrejene publikacije. Tak način obdelave je neeleganten, tog in zamuden, vendar ima tudi svoje dobre strani, kar je v našem primeru kontrola oziroma poenotenje zapisovanja matične publikacije. Vendar bi to verjetno lahko dosegli tudi na

drugačen način. V vzajemnem katalogu se tako prepletajo članki z ostalim gradivom, kar je včasih moteče, posebno še pri podrejenem programu, ki je namenjen prezenčni izposoji knjižnega gradiva. Menim, da bi se morali dogovoriti, da se članek obdeluje samostojno, podobno kot to delajo INDOK centri.

Iz ugotovljenega sledi, da SB člankov izpolnjuje v glavnem vse pogoje, ki so značilni za tekoče nacionalne bibliografije, kot jih predpisujejo UNESCO in ISBD standardi, hkrati pa zajema v slovenskem prostoru tudi ves tisti del, ki je zanimiv z vidika znanstvenih in tehničnih informacij.

Po primerjavah pri posameznih poglavjih sem ugotovila, da se prekrivamo predvsem:

- s sistemom SZTI
- z (nekdanjim) JBI

Obdelujemo iste članke iz slovenskih časopisov, znanstvenih in strokovnih zbornikov kot INDOK centri.

Elementi opisa so v glavnem isti, le pri izpisih je vrstni red podatkov različen.

Bistvene razlike so le pri vsebinski obdelavi, kar je povsem razumljivo, saj specializirani centri morajo bolj natančno analizirati vsebino dokumenta kot pa nacionalna bibliografija, ki je po vsebini splošna bibliografija, saj obsega vsa človeška znanja.

Nujno je kooperativno sodelovanje pri obdelavi člankov. Do razpada Jugoslavije je bilo zelo dobro sodelovanje z JBI ob skupni graditvi baze COBIB. Po osamosvojitvi Slovenije pa se vzpostavlja kooperativna obdelava člankov predvsem s posameznimi splošnoizobraževalnimi knjižnicami, ki gradijo domoznanske zbirke, manj pa z INDOK centri.

6. Smernice za kooperativno obdelavo člankov

Za kooperativno sodelovanje pri obdelavi slovenskih člankov se ponujata dve osnovni možnosti:

a) Prva bi bila sodelovanje v VK in graditvi COBIB baze. Za nekatere INDOK centre bi bilo to verjetno manj spremenljivo, saj to pomeni, sprejeti vsa pravila, ki jih zahteva kooperativno sodelovanje v VK. Prenekateri sedanji specializirani centri pa so delovali neodvisno od ostalih in s svojimi lastnimi pravili. VK pomeni sprejeti vse dogovorjene standarde od strukture zapisa po UNIMARC do ISBD(CP) standarda. Kooperativna obdelava pomeni

igrati kot uglašen orkester in ne kot solist, kar je do sedaj praksa posameznih INDOK centrov. Vzpostaviti bi morali komunikacijske zveze, predvsem SIPAX linije, kar zahteva nekaj finančnih sredstev. Postali bi odvisni od delovanja programskih rešitev celotnega sistema VK in njegovega izvajalca, to je IZUM- a. Prenekateri INDOK center verjetno ne bo hotel sodelovati v VK, kajti takoj bi postalo jasno, da so te specializirane baze v bistvu prav tako neke vrste nacionalne bibliografske baze za posamezna strokovna področja, morda le z bolj poglobljeno vsebinsko obdelavo, vendar s slabšo formalno obdelavo.

b) Druga pot bi bila dopolnitev programov v sistemu ATASS, ki bi omogočali prevzemanje podatkov iz posameznih specializiranih baz, prestrukturiranje podatkov in nadaljnje procesiranje. Tudi tu je treba še rešiti probleme tehnične izvedbe, dodatno pa bi se *pojaviли problemi lastništva baz!*

V obeh primerih bi se morali dogovoriti o *razdelitvi naslovov serijskih publikacij in zbornikov glede na specifiko strokovnih področij posameznih INDOK centrov.*

Ne bi se smelo dogajati, da bi obdelali le tiste članke, ki so potrebni za oblikovanje njihovih baz, ampak bi *ob razdelitvi naslovov sprejeli obveznost kompletne obdelave po združenih kriterijih.* Ostali alternativni članki bi bili dostopni v VK ali ATASS-u. Kot primer naj navedem Biomedicino Jugoslavico, ki izbira članke tudi iz "Naših razgledov", vendar zelo selektivno. V tem primeru bi NUK obdelala kompletne "Naše razglede", Biomedicina Jugoslavica pa bi prevzela članke, ki jih potrebuje za svojo lokalno bazo. Zavedamo se, da ima SB zelo širok kriterij izbora, ki presega potrebe in interese SZTI, je pa v splošnem interesu nacionalne baze. Podoben odnos bo nastal ob priključitvi tistih regionalnih splošnoizobraževalnih knjižnic, ki bodo hotele graditi svoje domoznanske baze oziroma zbirke. V njihovem primeru bo gotovo izbor še širši kot je za SB. Sistem VK bi moral dopustiti možnost lastne presoje, katero gradivo je potrebno le na lokalnem nivoju in katero na vzajemnem. Trenutno programske rešitve te selekcije ne dopuščajo (opomba avtorja: domoznanstvo se že vključuje v VK, namreč naloga je nastajala v začetku leta 1991).

Končni cilj kooperativnega sodelovanja bi bil:

- racionalizacija obdelave
- preprečevanje podvajanj obdelave
- ažurna obdelava
- povečana kvaliteta obdelave
- večja dostopnost do informacij
- prevzemanje podatkov za lastne potrebe

NUK mora tako imeti poleg aktivne vloge kreatorja še:

- koordinacijo
- redakcijo
- izobraževanje
- oblikovanje normativne datoteke avtorjev

V primeru tiskane bibliografije bo morala NUK skrbeti za vsebinsko usklajevanje, redakcijo in korekturo.

Kitajski izrek pravi: "Teorija brez prakse je jalova, praksa brez teorije je nevarna". Upamo, da bomo teoretična izhodišča za kooperativno obdelavo članka izpeljali tudi v praksi s sodelovanjem NUK, INDOK centri in ostalimi knjižnicami v slovenskem prostoru (opomba avtorja: Po razpadu Jugoslavije ni več sodelovanja z JBI, postopoma pa se vključujejo različne knjižnice po Sloveniji, s katerimi se že vzpostavlja delitev naslovov serijskih publikacij za obdelavo članka).

Viri in literatura

1. *Bibliografija Jugoslavije: članci i prilozi u serijskim publikacijama*, Beograd, 1979, 1989
2. *Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova u časopisima SR Hrvatske*, Zagreb, 1981, 1983
3. *Biomedicina Iugoslavica: index medicus iugoslavicus*, Ljubljana, 1990
4. *Guidelines for the application of the ISBDs to the description of Component Parts*, London, 1988
5. *Guidelines for the National Bibliographic Agency and the National Bibliography*, Paris, 1979
6. *Lista prosečnih normi rada i vremena u jugoslovanskim nacionalnim bibliotekama*, Sarajevo, 1989
7. Logar, Janez: *Uvod v bibliografijo*, Ljubljana, 1970
8. *Manual on Bibliographic Control*, Paris, 1983
9. Milosavljević, Ivana: "Univerzalna tekuća analitička Bibliografija Jugoslavije". V: *Savetovanje "Tekuće bibliografije u Jugoslaviji"*, Beograd, 1986
10. *Priročnik za UNIMARC*, Ljubljana, 1989
11. *Slovenska Bibliografija*, Ljubljana, 1978/79

12. Sorokin, Branka: "Bibliografska kontrola u Jugoslaviji na primjeru Bibliografije Jugoslavije, Serije A, B i C i Bibliografije rasprava, članaka i književnih radova u časopisima SR Hrvatske".
V: *Savetovanje "Tekuće bibliografije u Jugoslaviji"*, Beograd, 1986
13. Veselko, Maks: *Uvod v bibliologijo in bibliografijo*, Ljubljana, 1984

PRILOGA

Priloga obsega nekaj primerov člankov iz poglavja o opisu članka v obliki izpisa po računalniško podprti obdelavi in upoštevanju novega standarda za članek ISBD(CP). Le ločilo med ISSN in impresumom je drugačno. Uporabljamo vejico ", ", ker je program še v fazi preizkušanja in dogovarjanja. Pri izpisanih primerih sem tako ročno korigirala ločilo. Pravilno je pika presledek črta ". -".

Upoštevani primeri v ISBD(CP) obliki

Primer 2

POPOVIĆ, Branislav

Primjena monitorskog koncepta u izgradnji operacionog sistema za periodično aktiviranje programa / Branislav Popović, Matija Exel, Milan Mekinda.

V: *Informatica*. - ISSN 0350-5596. - Letn.1, št.2 (1977), str.13-16.
24626432

Primer 3

PREIZKUŠANJE mikro-računalniških modulov / Marko Kovačević, Drago Novak, J. Novak, Anton P. Železnikar.

V: *Informatica*. - ISSN 0350-5596. - Letn.1, št.3 (1977), str.32-34.
24628224

Primer 5

GLEIM, Klaus Henrich

Gostiteljice proizvajalcev listne mane / Klaus Henrich Gleim ; prevedel

Julij Mayer,

V: *Slovenski čebelar*. - ISSN 0350-4697. - Letn. 79, št.7 (1977), str.239-241.

Ilustr..

24634368

Primer 6

DRUŠKOVIČ, Drago

Les lauréats du prix Prešeren de 1977 / D.D. i.e. Drago Druškovič.

V: *Le livre slovène*. - ISSN 0459-6242. - An.15, št. 1/2 (1977), str.53.

Primer 7

KADOIČ, Štefan

Povpraševanje po kadrih VŠOD vedno večje / Štefan Kadoič ; pripravil J.O. i.e. Jože Ovsenik.

V: Organizacija in kadri. - ISSN 0350-1531. - Letn.11, št.6 (1978), str.589-590+592.

Primer 10

ŠUBIC, Anton

Osnove / Anton Šubic

V: Mladina. - ISSN 0350-9346. - Št.42 (27.X.1977), str.22 = Mlada pota. - Št.3 (27.X.1977), str.4.

Primer 11

RAJKOVIČ, Vladislav

Neogibni "stroji", družba, etika in ljudje : o vidikih informatike in računalniških informacijskih sredstvih / Vladislav Rajkovič.

V: NR. Naši razgledi. - ISSN 0547-3276. - Letn. 26, št.23 (9.XII.1977), str.620+607. Portret.

24636416

Primer 12

KOŠIR, Manca

Po domišljijo v Dubrovnik : dnevniški zapisi / Manca Košir.

V: 7D. - ISSN 0351-8485. - Letn.6, št.36 (8.IX.1977), str.22-23 ; št.37, (15.IX.1977), str.22-23. Ilustr..

O poletnih igrah

24641024

Primer 13

ŠTANCER, Milan

[Pesmi] / Milan Štancer.

V: Obrazi. - ISSN 0473-7229. - Letn.7, št. 1/2 (1977), str.17-18.

Vsebina: Suha žetev ; Potres ; Kozjanska muka ; Pojoča zemlja.

24642304

Primer 21

ŠUKLJE, Rapa

Lotili smo se vsega--- / Rapa Šuklje ; zapisala Bojana Podpečan.

V: Dnevnik. - ISSN 0350-753X. - Letn.26, št.349 (25.XII.1977), str.13

O delu pri radiu in radijskih oddajah.